

dem, & lignum facies, quia ex his templum conficitur. Si autem quod dicitur infra 12. *Anima mea turbata est; & infra 10. Potestatem habeo ponendi animam meam*, nequaquam de anima rationali dici dixeris, ubi ponis illud Luc. 23. *In manus tuas Domine, commendo spiritum meum?* non enim hoc de anima irrationali intelligere poteris: neque quod dicitur Psalm. 15. *Non derelinques animam meam in inferno.* *Origenes* (tom. 10. in Joan. super illud, *At ille dicebat de templo.*) Ideo autem corpus Domini templum intelligitur, quia sicut templum gloriam Dei continebat habitantem in ipso, sic corpus Christi representans Ecclesiam, Unigenitum continet, qui est imago Dei, & gloria. *Chrysostronus* (hom. 22. in Joan.) Duo autem erant quæ obstabant discipulis ne interim intelligerent: unum ipsa resurrectio; alterum vero, quod majus erat, scilicet quod Deus erat qui in illo corpore habitabat; quod Dominus occulte ostenderat dicens: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Et ideo subditur: *Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat de corpore suo, & crediderunt Scripturæ, & sermoni, quem dixit Jesus.* *Alcuinus.* (a) Ante resurrectionem enim non intelligebat Scripturas, quia nondum acceperat Spiritum Sanctum; sed in die resurrectionis apparens Dominus aperuit discipulis sensum ut intelligerent quæ de ipso scripta erant in lege, & Prophetis; & tunc crediderunt Scripturæ Prophetarum, qui prædixerunt Christum tertio die resurrecturum, & sermoni quem dixit Jesus, *solvite templum hoc.* *Origenes* (tract. 10.) Secundum anagogem vero, complementum fidei attingemus (1) in magna resurrectione totius corporis Jesu, id est Ecclesie ejus; cum fides, quæ est ex specie, multum differat ab ea quæ est per speculum in ænigmate.

(f) *Beda* (super *Cum esset Hierosolymis in pascha.*) Superius Evangelista narravit quid Dominus Hierosalem adveniens gesserit; nunc vero eodem Hierosolymis commorante, quid ab aliis erga eum actum fuerit refert: unde dicitur: *Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa quæ faciebat.* *Origenes* (hom. 10. super *Cum esset Hierosolymis.*) Respicendum autem quomodo ex signis ejus plerique videntes, credebant in eum. Non enim dicitur prodigia fecisse Hierosolymis, nisi forte, cum facta

sint, in Scripturis non habeantur. Animadvertente vero si possibile est in miraculis deputari quod fecerit flagellum ex funiculis, & cunctos ex templo propulerit. *Chrysostronus* (hom. 23.) Prudentiores autem fuerant discipuli; qui ad Christum accesserant; non propter signa, sed propter doctrinam: nam grossiores quidem per signa trahuntur, rationabiliores vero per prophetias, seu doctrinam: unde subditur: *Ipse autem Jesus non credebatur semetipsum eis.* *Augustinus* (tract. 11. in Joan.) Quid sibi vult hoc, *illi credebant in nomine ejus, & ipse Jesus non credebatur semetipsum eis?* An forte non credebant ei, & fingeant se credidisse? Sed non diceret Evangelista: *Multi crediderunt in nomine ejus.* Magna ergo res, & mira! Credunt homines in Christum, & Christus non se credit hominibus; præsertim quia Filius Dei est, & utique volens passus est, & si nollet, numquam pateretur. Sed tales sunt omnes catechumeni. Si dixerimus catechumeno, credis Christo? respondet, Credo, & signat se. Si interrogemus eum, Manducas carnem Filii hominis? nescit quid dicimus, quia Jesus non se credit ei. *Origenes* (tom. 10.) Vel dicendum, quod Jesus non se creditur credentibus in nomine ejus, & non in illum. In illum enim credunt qui angustiam viam vadunt ducentem ad vitam; qui autem credunt signis, non in eum, sed in nomine ejus credunt. *Chrysostronus* (hom. 23.) Vel hoc dicit, quia non confidebat in eis, ut in discipulis perfectis; neque committebat eis omnia dogmata, ut jam firmiter fidelibus fratribus: non enim intendebat exterioribus verbis, ad mentem eorum intrans, & tempus opportunitum manifeste sciens: unde sequitur: *Eo quod ipse nescit omnes, & quia opus non erat ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.* Scire enim ea quæ sunt in corde hominum, est Dei, qui solus corda plasmavit. Non (2) indiget ergo testibus, ut propriorum plasmatum mentem adducat. *Augustinus* (tract. 11.) Plus etiam noverat artifex quid esset in opere suo, quam ipsum opus quid esset in semetipso. Nam & Petrus non noverat quid in ipso esset quando dixit infra 13. *Tecum ero usque ad mortem;* sed Dominus noverat quid esset in homine dicens Luc. 22. *Præterquam gallus cantet, ter me negabis.* *Beda.* Quapropter monemur ut nunquam de conscientia nostra securi simus, sed semper solliciti formidemus: quia quod nos latet, æternum arbitrium latere non valet.

CA-

(1) *Al.* in magna corporum resurrectione. (2) *Al.* indigebat.
EXEDIT. P. NICOL. (a) Quoad ultimam partem tantum, non quoad primam, quæ non occurrit.

CAPUT III.

(a) **E**Rat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Jesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

(b) Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci? Respondit Jesus: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu.

(c) Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Jesus, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo si dixero vobis cælestia, credetis?

(d) Et nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo.

(e) Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

(f) Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicaret mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.

(g) Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem: ut non arguantur opera ejus; qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.

(h) Post hæc venit Jesus, & discipuli ejus in terram Judæam, & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Joannes baptizans in Ænon juxta Salim, quia aque multe erant illic; & veniebant, & baptizabantur: nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Et venerunt ad Joannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

(i) Respondit Joannes, & dixit: Non potest homo accipere quidquam nisi fuerit ei datum de cælo. Ipse vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponfam, sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. In hoc ergo gaudium meum implectum est. Illum oportet crescere, me autem minui.

(k) Qui deorsum venit, super omnes est; qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur. Qui de cælo venit, super omnes est, & quod vidit, & audivit, hoc testatur.

(l) Et testimonium ejus nemo accipit. Qui autem acceperit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus. Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

(a) **A**ugustinus (tract. 11.) Superius dixerat, quod, cum esset Hierosolymis... multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa, & prodigia quæ faciebat: ex his autem erat Nicodemus, de quo dicitur: *Erat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine. Beda* (in hom. inventionis sanctæ crucis.) Cujus etiam dignitatis officium ostendit, cum subdi-

delictatis suæ tenebris, ejus quem despexerat invectione argui non merentur. Princeps namque terrenam rempublicam regens, aliter punit civem interius delinquentem, et atque aliter hostem exterius rebellantem. In isto jura sua consulit; contra hostem vero bella movet, dignaque ejus malitiæ tormenta retribuit; de malo vero ejus quod lex habet non requirit; neque enim lege necesse est periri cum qui lege nunquam potuit teneri. *Alcivius*. Quare autem judicatus est qui non credit, causam assignat dicens: *Quia non credit in nomine Unigeniti Filii Dei*. In hoc enim solo nomine est salus. Non habet Deus multos filios qui possint salvare; hunc habet Unigenitum, per quem salvat. *Augustinus* de Peccat. mer. & remis. (Lib. 1. cap. 33.) Ubi ergo parvulos penitus baptizatos, nisi inter eos qui crediderunt? Hoc enim eis acquiritur per virtutem sacramenti, & offerentium responsum, ac per hoc eos qui baptizati non sunt, inter eos qui non crediderunt, statimur.

(g) *Alcivius*. Reddit causam quare non crederent, & quare juste damnantur, dicens: *Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum. Chrysostr. (hom. 27.)* Quasi dicat: Numquid ipsi eam quaerunt, vel laboraverunt ut invenirent? Ipsa lux venit ad eos, nec ei occurrerunt: unde sequitur: *Et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem*. Hic de reliquo omni eos privat excusatione: venit enim eripere à tenebris, & ad lucem ducere. Quis ergo ejus qui non vult ad lucem accedere, miserebitur? *Beda* (super *Lux venit in mundum*.) Lucem seipsum appellat, de qua supra 1. Evangelista dixit: *Erat lux vera*. Tenebras vero appellat peccata. (a) Deinde quia videbatur multis esse incredibile quod dictum est, (nullus enim tenebras præhorat luci) subdit causam quare hæc passi sunt, dicens: *Erant enim eorum opera mala*. Et si quidem in iudicio venisset, haberet hoc aliquam rationem: qui enim malorum sibi conscius est, fugere iudicem consuevit; pascenti vero, qui deliquerunt occurrunt. (1) Decens igitur erat eos qui multorum sibi ipsis erant consilii peccatorum maxime Christo ad ignoscendum venienti occurrere, quod & in multis factum est: etenim publicani, & peccatores venientes recumbebant cum Jesu. Quia vero quidam sunt ita molles ad eos qui pro virtute sunt labores, ut usque ad ultimum velint adherere malitiæ, in horum inju-

(1) *Al.* Dicens igitur, *Erant*, eos &c. (2) *Al.* Deus. (3) *Legit Nicolai* de nullo horum perquisi pertransibunt virtutem otiose. (3) *Ad marginem Veneta Nicolini editionis legitur*: Id habet Glossa ordinaria ex *Beda*: quod in proximis quatuor *Beda* indicibus locum habet, consentiente etiam *P. Nicolai*. (4) *Al.* dispendi.

Ex edit. *P. Nicolai*. (a) *Chrysostr.* ut supra. Ejus nomine prætermisso, prius cum *Beda* verbis confundebantur quæ sub vero indice reponimus.

riam subdit: *Omnis enim qui male agit, odit lucem*; quod quidem dictum est de his qui eligunt in malitia manere. *Alcivius*. *Quia omnis qui male agit, odit lucem*; id est, qui est in intentione peccandi, cui placet peccatum, odit lucem, quæ detegit peccatum. *Augustinus* 10. Confess. (cap. 13.) Quia enim falli nolunt, & fallere volunt, amant eam, cum seipsum indicat, & oderunt eam cum eos ipsa lux indicat. Inde retribuetur eis, ut eos nolentes manifestet, & eis ipsa non sit manifesta. Amant ergo veritatem lucentem, oderunt eam redarguentem: unde sequitur: *Et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. Chrysostr. (hom. 27. in Joann.)* Eum enim qui in paganismo vivit, nullus redarguit, quia (2) deos tales habet, & digna dogmatibus opera demonstrat, qui vero Christi sunt male viventes, ab omnibus rectis accusantur. Si autem gentiles sunt recte viventes, hoc manifeste non novi. Non enim mihi dicas eos qui à natura sunt mites, & honesti, non enim est hoc virtus; sed eum dic qui à passionibus sustinet violentiam, & sapiens vivit; sed non utique habes. Si enim regni enuntiatio, & gehennæ minæ, & alia tanta documenta vix detinent homines in virtute, (3) nullo horum persuasi pertransibunt virtutem. Si vero hypocritam fingunt, gloriæ gratia hoc faciunt: unde cum potuerint latere, non omittent nisi malis desideriis. Quæ etiam utilis est cum aliquis sobrius sit, & non rapit, sit vero vanæ gloriæ servus? Hoc enim non est recte vivere, inanis enim gloriæ servus fornicator non minor est: multo enim plura, & graviora operatur. Si autem quidam recte tunc viventes in gentilibus, non hoc adversatur huic sermone: quia non frequenter contingit, sed raro. *Beda* (3) Moraliter etiam illi magis tenebras quam lucem diligunt qui suos prædicatores bene docentes odiis, & detractionibus insequuntur.

Sequitur: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta. Chrysostr. (hom. 27.)* Non autem de his qui ab initio facti sunt Christiani hoc dicit, sed tantum de his qui ex Gentibus, vel Judæis ad rectam (4) transponendi erant fidem. Offendit enim quoniam nullus utique eligit in errore vivens ad fidem venire, nisi prius inscribat sibi ipsi viam rectam. *Augustinus* de Peccat. mer. & remis. (Lib. 1. cap. 53.) In Deo autem facta dicit opera ejus qui venit ad lucem: quia

quia intelligit justificationem suam non ad sua merita, sed ad Dei gratiam pertinere. *Augustinus* super Joannem (tract. 12.) Sed si omnia opera Deus mala invenit, quomodo quidam fecerunt veritatem, & venerunt ad lucem; id est ad Christum? Sed *dilexerunt* (inquit supra) *tenebras magis quam lucem*: ibi posuit vim. Multi dilexerunt peccata sua, multi ea confessi sunt. Accusat Deus peccata tua: si & tu accuses, adjuveris Deo. Oportet ut oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Initium operum bonorum confessio est operum malorum: & tunc facis veritatem, quia non te palpas, non tibi blandiris. Venis autem ad lucem, quia hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret nisi Deus tibi luceret, & ejus veritas tibi ostenderet. Facit autem aliquis veritatem confessionis, & venit ad lucem in operibus bonis, etiam propter illa quæ videntur minuta esse peccata lingue, aut cogitationum, aut immorationis in rebus concessis: quoniam minuta plura peccata, quæ negligantur, occidunt. Minuta sunt guttæ, quæ flumen implent, minuta sunt grana arenæ; sed si multa arena imponatur, arena premit, atque oprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens paulatim. Per sentinam intrat, sed diu intrando, & non exhauriendo mergit navem. Quid est autem exhaurire, nisi bonis operibus agere ne obruant peccata, gemendo, jejunando, tribuendo, ignoscendo?

(h) *Chrysostr.* (hom. 28. in Joann.) Nihil veritate aperius, neque fortius; quæ neque latere vult, neque periculum formidat, neque insidiis tremit, neque gloriam quæ à multis est desiderata, nulli humanorum obnoxia: unde & Dominus in solemnitatibus Hierusalem ascendebat, non se offentans, neque honorem diligens, sed ut pluribus sua dogmata proponeret, & miraculorum utilitatem. Postquam autem solemnitates solvebantur, ad Jordanem frequenter veniebat, quia & illic etiam turbæ concurrebant: unde dicitur: *Post hæc venit Jesus, & discipuli ejus in Judæam terram; & illic demorabatur cum eis. Beda*. Dicit autem, *Post hæc*, non continuo post disputationem cum Nicodemo, quæ facta est in Hierosolymis; sed peracto spatio temporis de Galilea in Judæam rediit. *Alcivius*. Per Judæam quidem significantur confidentes, quos visitat Christus: ubi enim est peccatorum confessio, vel divinarum laudum, illic venit Christus, & discipuli ejus, id est doctrina, & illuminatio ejus, & ibi moratur purgando à vitis: unde sequitur: *Et illic demorabatur cum eis; & baptizabat. Chrysostr.* (hom. eadem.)

Cum autem Evangelista postmodum dicat, quod Jesus non baptizabat, sed discipuli ejus, manifestum est quoniam & hic hoc dicit, quod soli discipuli baptizabant. *Augustinus* (tract. 13.) Baptizatus autem Dominus baptizabat non eo baptismate quo baptizatus est: baptizatus est enim à servo, ostendens humilitatis viam, & perducens ad baptismum Domini, hoc est suum. Baptizabat enim Jesus quomodo Dominus, quomodo Dei Filius. *Beda*. Christo autem jam baptizante adhuc baptizabat Joannes; quia adhuc permanet umbra, nec debet præcursor cessare donec veritas manifestetur; unde sequitur: *Erat autem Joannes baptizans in Ennon juxta Salim, Ennon Hebraice aqua*: unde quasi nominis interpretationem aperiens subdit: *Quia aquæ multæ erant illic*. Salim oppidum est juxta Jordanem situm, ubi olim Melchisedech regnavit. *Hieronymus* (in epist. 126.) ad Evagrium. Nec refert utrum Salem, aut Salim nominetur, cum vocalibus in medio litteris pertrahatur ut Hebræi, & pro voluntate lectorum, ac regionum varietate, eadem verba diversis sonis, atque accentibus proferantur.

Sequitur: *Et veniebant, & baptizabantur. Beda*. Quantum catechumenis nondum baptizatis prodest doctrina fidei, tantum profuit baptismus Joannis ante baptismum Christi: quia sicut ille prædicabat poenitentiam, & baptismum Christi (1) nuntiabat, & in cognitionem veritatis quæ mundo apparuit attrahebat; sic ministri Ecclesie primo erudiant venientes ad fidem, post peccata eorum redarguant, deinde in baptismum Christi remissionem promittunt; & sic in cognitionem, & dilectionem veritatis attrahunt. *Chrysostr.* (hom. eadem.) Discipulis autem Jesu baptizantibus non cessavit Joannes baptizans usque ad incarcerationem: quod significat Evangelista cum subdit: *Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. Beda*. Ecce aperte notat facta Christi ante Joannem incarcerationem; quæ alii præterierunt, incipientes ab his quæ post missum Joannem in carcerem facta sunt. *Augustinus* (tract. 13.) Quare autem baptizabat Joannes? Quia oportebat ut Dominus baptizaretur. Non (2) solum autem baptizatus est ab eo, ne baptismus Joannis melior baptismate Domini videretur. *Chrysostr.* (hom. 28. in Joann.) Sed cujus gratia usque tunc baptizabat? Si enim cessasset, æstimaretur zelo, vel ira hoc facere; sed persistens non sibi ipsi gloriam acquirebat, sed Christo audiores mittebat. Et multo efficacius hoc faciebat quam discipuli Christi: quia insuspicabile ejus erat testimonium, & majorem gloriam apud omnes habebat: ideo etiam

(1) *Al.* prænuntiabat. (2) *Pro* solus.

rum grossitiem habere, neque ad incorporeorum perveniens naturam, quod est vni delatio, dicens: Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Quod dicit tale est. Si ventum nullus detinet, sed quo vult fertur; multo magis Spiritus actionem, naturam leges detinere non poterunt, non (1) terminus corporalis natiuitatis, neque aliud quid tallum; Quoniam autem de vento hic dictum est, manifestat illud quod dicitur, Vocem ejus audis, idest sonitum percussione non enim loquens infidelis, & nesciens spiritus actionem hoc diceret. Dicit autem: Ubi vult spirat, non quasi electionem quandam ventu habente, sed eam quae a natura est motionem, quae non prohibetur, & cum potestate sit. Et nescis unde veniat, aut quo vadat, idest si hujus spiritus, cujus sensum suscipis audis, & tactu, interpretari nescis viam, qualiter diuini Spiritus operationem scrutaris? Unde subdit: Sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Augustinus (tract. 12.) Sed quis nostrum non videat verbi gratia austrum euntem a meridie ad aquilonem, aut alium ventum venientem ab oriente, & occidentem: quomodo ergo nescimus unde veniat, aut quo vadat? Beda. (2) Spiritus igitur sanctus est qui ubi vult spirat, quia ipse in potestate habet cujus cor gratia suae visitationis illustrat. Et vocem ejus audis, cum te praesente loquitur in qui Spiritu Sancto repletus est. Augustinus (tract. 12.) Sonat Psalmus, sonat Evangelium, sonat sermo diuinus, vox spiritus est. Hoc igitur dicit, quia verbo, & sacramento invisibiliter adest Spiritus Sanctus, ut nascamur. Alcinus. Ergo nescis unde veniat, aut quo vadat, quia est te praesente Spiritus ad horam quempiam repleverit, non potest videri quomodo in eum intraverit, vel quomodo redierit, quia natura est invisibilis. Haymo (hom. in octav. Pentecost.) sive nescis unde veniat: quia quomodo credentes ad fidem introducat ignoras: vel quo vadat: quia quomodo fideles ad spem perducat nescis: & sic est omnis qui natus est ex Spiritu; ac si dicat: Spiritus Sanctus spiritus invisibilis est; ita & quisquis ex Spiritu nascitur, invisibiliter nascitur. Augustinus (ubi supra.) Vel aliter: Et si tu nascaris de Spiritu, hoc eris, ut ille qui non est natus adhuc de Spiritu nesciat unde venias, aut quo eas: hoc enim secutus ait: Sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Theophylactus (super Spiritus ubi vult spirat.) Confundatur ergo Macedonius impugnator Spiritus, qui servum Spiritum Sanctum asseruit: Spiritus enim Sanc-

(1) Al. terminum: (2) Al. Mysterium. **EXEDIT. P. NICOL.** (a) In hom. in festo inventionis sanctae Crucis.

tus propria potestate, & ubi vult, & qualiter vult operatur. Haymo (hom. eadem.) (2) Myseria Divinae majestatis Nicodemus capere non valet, quae a Domino audiebat; & ideo rationem quaerens, factum non abnegans, non voto reprehendens, sed affectu discens Dominum interrogat; unde dicitur: Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt haec fieri? Chrysostomus (hom. 25.) Quia igitur adhuc in judaica vitiate manet, & exemplo ita manifesto dicto ei; adhuc interrogat, de reliquo aspersus ad eum Christus loquitur: unde sequitur: Respondit, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & haec ignoras? Augustinus (tract. 12.) Quid putamus? Dominum huic magistro Judaeorum quasi insultare voluisse? Volebat quidem illum nasci de Spiritu; nemo autem ex Spiritu nascitur nisi humilis fuerit, quia ipsa humilitas facit nos nasci de Spiritu. Ille autem magister inflatus erat, & alicujus momenti sibi esse videbatur, quia doctor erat Judaeorum. Deponit ergo Dominus superbiam ejus, ut possit nasci de Spiritu. Chrysostomus (hom. 25.) Nequaquam tamen nequitiam accusat viri, sed ruditatem solum. Sed dicit aliquis: Quid commune habet haec nativitas, de qua scilicet Christus locutus est, ad judaica dogmata? Habet quidem commune; nam qui primus homo factus est, & quae de costa facta est mulier, & quae steriles genuerunt, & quae per aquam miracula perfecta sunt: dico autem quod Eliseus de aqua ferrum eduxit, & quod Judaei mare rubrum transferunt, & quod Naaman Syrus in Jordane purgatus est: haec omnia nativitatem spiritualem, & purgationem in ea futuram figuratim personabant; & ea quae a Prophetis sunt dicta, occulte ostendunt hanc nativitatis modum; ut puta illud Psalmi. 102. Renovabitur ut aquilae juvenus tua. Psalmi 31. Beati quorum remissa sunt iniquitates. Sed & Isaac figura hujus nativitatis erat. Haec igitur rememorans dixit: Tu es magister in Israel, & haec ignoras? Rursus autem aliunde suum sermonem ei credibilem facit, ad imbecillitatem ejus condescendens, cum subdit: Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Apud nos; visus aliis sensibus certior est, & si volumus aliquem facere credere, ita dicimus; quoniam oculis nostris vidimus. Propterea Christus humano loquens ad eum sermone, non visum sensibilem inducit; sed manifestum est quod de certissima cognitione; & non aliter se habentem

(1) Al. terminum: (2) Al. Mysterium. **EXEDIT. P. NICOL.** (a) In hom. in festo inventionis sanctae Crucis.

te loquitur. Igitur hoc quidem, idest quod scimus, ait de seipso solo. Haymo (hom. in octav. Pentec.) Quaeque autem quae pluraliter dicat: Quod scimus loquimur. Ad quod dicendum, quod Unigenitus Dei Filius erat qui hoc loquebatur; ostendens qualiter Pater est in Filio, & Filius in Patre, & Spiritus Sanctus ab utroque indivisibilis procedat. Alcinus. Vel dicit pluraliter, ad si dicat: Ego, & illi qui modo Spiritu sunt renati, intelligimus illud quod loquimur; & quod vidimus apud Patrem in abcondito, hoc testamur foris in mundo; & vos, qui carnales estis, & superbi, non accipitis testimonium nostrum. Theophylactus. Quod nequaquam de Nicodemo dicit, sed de genere Judaeorum; qui usque ad finem in perditione permanserunt. Chrysostomus (hom. 25. & 26.) Quod quidem non turbati verbum est, sed mansuetudinem ostendens. Hinc enim erudit nos, cum ad aliquos locuti fuimus, & non persuaserimus, non tristiter, neque irasci, sed nostrum sermonem credibilem facere non solum non irascendo, sed etiam non clamando: materia enim irae clamor est. Iesus autem dogmata excelsa tangere debens, propter audientiam infirmitatem se detinet multoties, & non continue dignis sua magnitudine dogmatibus innouatur, sed magis his quae condescensionem habent; unde hic subditur: Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo si dixero vobis caelestia, ereditis? Augustinus (tract. 12. in Joann.) Hoc est, si non creditis quia templum possum suscipere dejectum a vobis; quomodo ereditis quia per Spiritum Sanctum possunt homines regenerari? Chrysostomus (hom. 26.) Vel aliter. Si baptismum terrenum dicat, non miretis, quia in terra periclitur, & comparatione illius nativitatis stupenda quae est ex substantia Patris, terrena est gratia nativitas. Et bene non dixit, Non intelligitis, sed non creditis: nam cum quis aliqua per intellectum suscipere non valet, amentiae, vel ignorantiae imputatur; cum autem hoc non suscipiat aliquis quod solum fide oportet suscipere, non amentiae, sed infidelitatis est accusatio. Dicebantur autem haec, est non credebantur, quia posteri erant ea suscipiuri. Augustinus (1) de Peccatorum mer. & remis. (cap. 31.) Notata patululum ejus imperitia qui se ceteris de magisterio praeferebat, & omnium tallum incredulitate reprehensa, respondet quod alii credant, si illi non credunt ad illud quod interrogatus est: Quomodo possunt ista fieri? dicens: Et nemo ascendit in Caelum nisi qui descendit de Caelo, Filius hominis qui est in Caelo; quasi dicat: Sic fiet generatio spiritualis, ut sint

(1) Al. de Baptismo parvulorum; sed perinde est. (2) Al. existimantes. (3) Nicolai addit ex se. (4) Al. sensus. (5) Al. infirmitatis.

caelestes homines ex terrenis; quod adipisci non poterunt nisi membra mea efficiantur, ut ipse ascendat qui descendit, non aliud deputans corpus suum, idest Ecclesiam suam, quam seipsum; Gregorius 27. Moral. (cap. 8. al. 11.) Quia enim nos unum cum illo jam facti sumus, unde solus venit in se, solus redit etiam in nobis, & is qui in Caelo semper est, ad Caelum quousque ascendit. Augustinus lib. & cap. eodem. Quamvis autem in terra factus sit Filius hominis, divinitatem tamen suam, qua in Caelo manens, descendit ad terram, non indignam censuit nomine Filii hominis, sicut carnem suam dignatus est nomine Filii Dei. Per unitatem enim personae, qua utraque substantia unus est Christus, & Filius Dei ambulabat in terra, & idem ipse Filius hominis manebat in Caelo. Fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis. Si enim divina substantia longe distantior potuit propter nos ita suscipere humanam substantiam ut una persona fieret; quanto credibilis alii sancti sunt cum homine Christo unus Christus, ut omnibus per gratiam ascenditibus, ipse unus ascendat in Caelum qui de Caelo descendit? Chrysostomus (hom. 26. in Joann.) Vel aliter. Quia dixerat Nicodemus: Scimus quoniam a Deo venisti magister, ne estimetur ita esse magister ut multi Prophetarum de terra (2) existentes, subjungit: Et nemo ascendit in Caelum nisi qui descendit de Caelo, Filius hominis qui est in Caelo. Theophylactus (hoc loco.) Cum vero Filium hominis descendisse de Caelo audis; non pures quod de Caelo caro descendit: hoc enim haereticorum dogma est, qui docebant, quod Christus de Caelo corpus sumptulerat, & per Virginem transierat. Chrysostomus (hom. eadem.) Filium enim hominis non carnem hic vocavit, sed a minori substantia se totum nominavit: est enim ei consuetudo multoties a divinitate, multoties ab humanitate totum vocare. Beda (super Et nemo ascendit.) Si enim aliquis homo nudus de monte ad convallia descendat, & ampullis vestimentis, & armis ad eundem montem ascendat, recte ipse idem qui prius descendit ascendisse perhibetur. Hilarius 10. de Trinit. (post princ.) Vel quia de Caelo descendit; concepta de Spiritu originis causa est: non enim (3) corpori Maria originem dedit, licet ad incrementa parturique corporis omne quod (4) sexus sui est naturale contulerit. Quod vero hominis Filius est, suscepta in Virgine carnis est partus. Quod autem in Caelis est, naturae semper permanentis potestas est, quae non ex (5) infinitatis suae virtute in regionem diffinitae corporis coarctavit Verbi Dei potestatem, & in

(1) Al. de Baptismo parvulorum; sed perinde est. (2) Al. existimantes. (3) Nicolai addit ex se. (4) Al. sensus. (5) Al. infirmitatis.

forma servi manens ab omni intra, extraque Cæli mundique circulo, Cæli ac mundi Dominus non abiit. Per hoc ergo & de Cælo descendit, quia Filius hominis est; & in Cælis est, quia Verbum caro factum, non amiserat manere quod (1) Verbum est. *Augustinus* (tract. 12.) Miraris autem quia hic erat, & in Cælo. Tales fecit discipulos suos. Paulum audi dicentem Philipp. 3. « Nostra conversatio in Cælis est. » Si homo Paulus ambulabat in terra, & conversabatur in Cælis; Deus Cæli, & terræ non poterat esse in Cælo; & in terra? *Chrysostomus* (hom. eadem.) Vide autem, quia quod valde videtur excelsum, indignum est sua magnitudine; non enim solum in Cælo est, sed ubique, & omnia replet. Sed adhuc ad imbecillitatem auditoris loquitur, paulatim eum reducere volens. *Chrysostomus* (hom. 26. in Joann. ubi supra.) Quia dixerat beneficium baptismi, inducit hujus causam, scilicet Crucem, dicens: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis. Beda.* Magistrum legis Mosaicæ ad spirituales sensum ejusdem legis inducit, recordans veteris historię, & hanc in figuram suę passionis, atque humanę salvationis factam ediferens. *Augustinus* de Peccator. mer. & remissi (cap. 32.) Serpentem enim incursum in deserto multi moriebantur; ac sic Moyses ex præcepto Domini exaltavit in deserto æneum serpentem: hunc videntes sanabantur continuo. Exaltatus serpens est mors Christi, eo significandi modo quo per efficientem id quod efficiatur significatur. A serpente quippe mors venit, qui peccatum, quo mori meretur, homini persuasit; Dominus autem in carnem suam non peccatum transtulit tamquam venenum serpentis, sed mortem, ut esset in similitudine carnis peccati pena sine culpa: unde in carne peccati, & pena solveretur, & culpa. *Theophylactus* (hoc loco.) Videas ergo figuram ad veritatem: ibi enim serpentis similitudo speciem quidem bestię habet, venenum autem non habet; sic & hic Christus a peccato liber, in similitudinem carnis peccati venit. *Exaltari* autem audiens, suspensionem intelligas in altum, vel sanctificaret aërem qui sanctificaverat terram ambulando in ea: intelligas etiam per exaltationem gloriam: nam illa crucis altitudo gloria Christi facta est: in quo enim judicari voluit, in hoc hujus mundi principem judicavit. Adam enim iuste mortuus est, quia peccavit; Dominus vero iniuste, quia peccatum non fecit. Postquam ergo iniuste mortem sustinuit, superavit illum qui eum tradidit morti, & sic liberavit Adam a morte. Sed in hoc devictum se invenit: non enim potuit in cruce

(1) Al. factum est. (2) Al. non esse essentiam. (3) Nicolai substituit vos, ubi de. (4) ve-

Dominum contristare ut crucifigentes odiret; sed magis diligebat, & pro eis orabat. Sic igitur Crux Christi ejus exaltatio, & gloria facta est. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Ideo etiam non dixit, Pendere oportet Filium hominis, sed *Exaltari*, quia honestius hoc videbatur: unde & propter audientem, & propter figuram hoc posuit; ut discas quoniam cognata sunt vetera novis; deinde ut cognoscas, quoniam non invitus ad passionem venit; & adhuc ut discas quoniam multis hinc nascitur salus. *Augustinus* lib. & cap. eodem. Sicut ergo tunc qui conspicebat exaltatum serpentem, à veneno sanabatur, & à morte liberabatur; sic nunc qui conformatur similitudini mortis Christi, per fidem, baptismumque ejus, & à peccato per justificationem, & à morte per resurrectionem liberatur: hoc est enim quod ait: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quid ergo opus est ut morti Christi per baptismum conformetur parvulus, si mors serpentis non est omnino venenata? *Chrysostomus* (hom. eadem.) Attende autem, quod passionem obumbrate posuit, ne ex ejus verbis fieret tristes auditor; fructum vero passionis posuit manifeste. Si enim qui credunt in crucifixum, non pereunt; multo magis qui crucifixus est, non perit. *Augustinus* (tract. 12.) Hoc autem interest inter figuratam imaginem, & rem ipsam, quod illi sanabantur à morte ad temporalem vitam, hi autem, ut habeant vitam æternam.

(1) *Chrysostomus* (hom. eadem.) Quia dixerat: *Oportet exaltari Filium hominis*, quo mortem occulte significavit, ne auditor tristes ab his fieret verbis, humanum quid de eo suspicans, & mortem ejus æstimans (2) non esse salutarem; hoc ad rectitudinem reducit, Filium Dei dicens eum qui datur ad mortem, & mortem ejus causam esse vitę æternę: unde dicit: *Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum Unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam;* quasi dicat: Ne mireris quoniam ego debeo exaltari, ut vos salvemini: etenim & Patri hoc videtur; qui ita (3) nos dilexit, ut pro servis indevoris Filium dederit. Dicendo autem, *Sic Deus dilexit mundum*, multam indicat amoris intentionem. Multa enim est, & infinita distantia: qui enim immortalis, qui sine principio, qui magnitudo infinita, eos qui sunt ex terra & cinere, in infinitis plenos peccatis dilexit. Sed & ea quę post hoc ponit, ostensiva sunt magni amoris: non enim servum, non Angelum, nec Archangelum dedit, sed Filium suum. Rursum, si filios plures habuisset, & dedisset unum, hoc etiam esset maximum; nunc

vero Filium unicum dedit: unde subdit, *Unigenitum.* *Hilarius* 6. de Trinit. (ante finem.) Sed si dilectionis hinc fides est creaturam creaturę præstitisse, non facit magis meriti fidem vilis, & spernenda jactura. Pretiosa autem sunt quę commendant caritatem, & ingentia ingentibus æstimantur. Deus diligens mundum, Filium, non adoptivum, sed suum, & Unigenitum dedit. Hic proprietas est, nativitas est, veritas est; non creatio est, non adoptio est; non falsitas est: hic dilectionis, & caritatis fides est; ut ad mundi salutem & Filium suum, & Unigenitum præstitisset. *Theophylactus* (hoc loco.) Videtur autem mihi quod, sicut dixit superius, quod Filius hominis descendit de Cælo, cum caro de Cælo non descenderit; sed propter unam personam in Christo, quę Dei sunt attribuit homini; sed & nunc è converso, quę sunt hominis, Verbo Dei appropriat: etenim Deus Dei Filius impassibilis mansit; sed quia unus erat secundum hypostasim Dei Filius, & homo qui passionem sustinuit; Filius dari dicitur in mortem, qui passibiliter patiebatur, non natura propria, sed carne propria. Est autem maxima utilitas consecuta ex hujusmodi datione, mentem excedens humanam: sequitur enim: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Vetus namque testamentum his qui servabant illud, diernum longitudinem promittebat; Evangelium vero æternam, & insolubilem vitam. (a) *Augustinus.* Notandum vero, quod eadem de Filio Dei unigenito replicat quę de Filio hominis in Cruce exaltato præmiserat, dicens: *Ut omnis qui credit in eum, quia idem Redemptor, & Conditor noster Filius Dei ante secula existens, Filius hominis factus est in fine sæculorum, ut qui per divinitatis suę potentiam nos creaverat ad perfrendam beatitudinem perennis vitę, ipse per fragilitatem humanitatis (1) nostrę nos restauraret ad percipiendam quam perdidimus vitam.* *Atcinius.* Vere autem per Filium Dei habebit mundus vitam: quia non alia de causa venit in mundum nisi ut salvet mundum: unde sequitur: *Non enim misit Deus Filium suum, ut judicet mundum; sed ut salvetur mundus per ipsum.* *Augustinus* (tract. 12.) Quare enim Salvator mundi dicitur est, nisi ut salvet mundum? Ergo quantum in medico est, sanare venit ægrotum. Ipse se interimit qui præcepta medici servare non vult, aut contemnit. *Chrysostomus* (hom. 27.) Sed quia hoc dicit, multi pigrorum in peccatorum magnitudine, & negligentię superabundantia, Dei

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. omittitur nostrę.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Beda.* Quod subjungitur ex *Beda*, prius ex *Augustino* indicabatur, apud quem non occurrit, sed apud *Beda* tum hic, tum in festo inventionis S. Crucis. *Hoc idem notatum fuerat ad marginem edit. Venetę Nicolini,*

abutentes misericordia, dicunt: Non est gehenna, non est supplicium: omnia nobis Deus peccata dimittit. Sed considerandum, quod duo sunt Christi adventus: qui jam factus est, & qui futurus. Et prior quidem factus est, non ut judicet quę facta sunt à nobis, sed ut dimittat, Secundus autem, non ut dimittat, sed ut judicet. De priori igitur ait: Non veni ut judicem mundum: quia enim clemens est, non facit judicium, sed interim remissionem omnium peccatorum per baptismum primo, & postea per poenitentiam: quia si hoc modo non fecisset, universi simul perditii essent: Omnes enim peccati, caverunt, & egent gratia Dei: « Rom. 3. Ne igitur aliquis crederet se impune peccare, addit de pena non credentis: *Qui credit in eum, non judicatur.* Qui credit, inquit, non qui investigat. Quid igitur si immundam habeat vitam? Maxime quidem Paulus tales non fideles esse dicit. « Confitentur (inquit ad Tit. 1.) se nosse Deum, factis autem negant. » Sed hoc illud significat, quia secundum hoc qui credit, non judicatur, sed operum quidem graviorem sustinebit poenam, infidelitatis autem causa non torquebitur. *Alcinius.* Vel qui credit in eum, & adhæret ei ut membrum capiti, non judicabitur. *Augustinus* (tract. 12.) Quid autem dicitur sperabas de eo qui non credit, nisi quod judicatur? Sed vide quid dicit: *Qui autem non credit, jam judicatus est.* Nondum apparuit judicium, sed jam factum est judicium. Novit enim Dominus qui sunt ejus, novit qui permanent ad coronam, & qui permaneant ad flammam. *Chrysostomus* (hom. 27.) Aut hoc dicit, quia ipsum discredere impunitentis supplicium est: esse enim extra lumen etiam secundum se maximum supplicium est. Vel quod futurum est prænnuntiat. Sicut enim qui occidit hominem, est nondum sententia judicantis condemnatus sit, rei tamen natura condemnatus est; ita & qui incredulus est; sicut & Adam qua die comedit de ligno, mortuus est. *Gregorius* lib. 26. Moral. (cap. 29. in nov. exerm. 20.) Vel aliter. In extremo judicio aliqui non judicantur, & pereunt, de quibus hic dicitur: *Qui non credit, jam judicatus est.* Non enim eorum tunc causa discutitur qui à conspectu districti judicis jam cum damnatione suę infidelitatis abscedunt. Professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguntur ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem judicis in extrema examinatione non audiunt: quia præjudicati in infi-

subditur, *Princeps Judaeorum*; deinde quid egerit, cum subiecit, *Hic venit ad Jesum nocte*, cupiens scilicet secreta eius allocutione plenius discere mysteria fidei, cujus aperta ostensione signorum, jam rudimenta perceperat. *Chrysostromus* (hom. 23.) Adhuc tamen à Judaica detinebatur infirmitate; propterea & nocte venit, trepidans in die hoc facere; unde & Evangelista alibi (infra 12.) dicit: *Quoniam ex principibus multi crederunt in eum; sed propter Judaeos non constiterunt, ut non extra synagogam fierent expulsi.* *Augustinus* (tract. 11.) Nicodemus etiam ex illo numero erat qui crederunt; sed nondum renati sunt: unde hoc ad rem pertinet quod in nocte venit. *Remota* autem ex aqua, & Spiritu Sancto, audiunt ab Apostolo ad Ephes. v., *Fuistis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino.* *Haymo* (hom. in octav. Pentec.) Vel pulchre in nocte venisse dicitur, quia tenebris ignorantiae obnubilatus, ad tantam lucem nondum pervenerat ut perfecte Deum verum crederet: nox enim in sacro eloquio pro ignorantia ponitur: unde subditur: *Ex dixit ei: Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister.* Quod autem Hebraice Rabbi, Latine dicitur magister. Magistrum ergo appellat, & Deum tacet: quia credebat eum à Deo missum, sed tamen, ut dictum est, Deum non agnoscebat. *Augustinus* (tract. 11.) Unde autem iste crederet, patet per id quod subdit: *Nemo enim potest haec signa facere quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Sic ergo Nicodemus de illis multis erat qui crederant in nomine eius, videntes signa quae faciebat. *Chrysostromus* (hom. 23. in Joan.) Sed tamen neque à singulari aliquid magnum extimabat de eo; sed adhuc humanam habens de eo mentem, ut de Propheeta loquitur, ad operationem eum missum dicens, & alieno auxilio indigentem haec agere quae agebat; cum tamen Pater perfectum eum genuerit, & sufficientem sibi ipsi, & nihil habentem imperfectum. Quia vero Christi studium erat inierim non ita dignitatem suam revelare, sicut persuadere quod nihil ex adverso agebat Patri; propterea in verbis multoties humiliter loquens videtur, in rebus autem cum potestate omnia operatur. Ideoque & Nicodemus nunc manifeste quidem nihil excessum loquitur de seipso; occulte autem ab humili eum opinione reducit, docens quod sufficiens sibi ipse est in miraculo-

(1) P. Nicolai omittit alicubi. (2) M. ab altitudine. (3) Ita ex *Chrysostromo* supplet Nicolai: obrebratur autem, nec persistit, ac undequaque circumvolvitur ut continuo excedens à fide: unde inferit quandam impossibilitatem, & eodem tamen tenore quo D. Thomas hic habet, desumebatur ex Glossa ipsi fatente Nicolai in notis marginalibus.

Ex edit. P. Nicolai. (a) *Chrysostromus* omittit sequenti indice ad verba: Vel littera talis est.

operatione: unde subditur: *Respondit Jesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.* *Augustinus* (ut supra.) Illi sunt ergo quibus se credit Jesus qui nati fuerint denuo, qui non in nocte veniunt, ad Jesum, sicut Nicodemus: tales enim jam etiam praesentur. Dicit ergo: *Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei:* (a) quasi dicat: Quia nondum es natus denuo, id est ex Deo, Spirituali generatione; notitia quam habes de humana. Ego autem dico tibi, quod si tu, si ve alius quicumque, nisi ex Deo denuo natus fueris, non poterit apprehendere gloriam quae circa me est; sed extra regnum erit: nam generatio quae per baptismum fit, illuminationem animae tribuit. *Chrysostromus* (hom. 23.) Vel littera talis est. *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit &c.* hoc est, si tu non natus fueris desuper, & dogmatum susceperis certitudinem (1) alicubi, extra erras, & longe es à regno caelorum; seipsum hic offendens, & indicans, quoniam non est hoc tantum quod videtur, sed aliis oculis opus est ad videndum eum. Hoc autem quod dicit, *Desuper*, hi quidem, id est de caelo, exponunt; alii vero, à principio. Igitur Judaei quidem si hoc audissent, deridentes utique discessissent; hic vero & in hoc amore discipuli ostendit quod à Christo ulterius interrogat.

(b) *Chrysostromus* (hom. 23.) Veniens Nicodemus ad Jesum ut ad hominem, audiens majora quam ab homine, erigitur (2) ad altitudinem eorum quae dicuntur, (3) non quidem excidens à fide; sed inserti haec impossibilitatem, ut in apertiore provocet doctrinam. Duo autem erant quae admirabatur, scilicet nativitas talis, & regnum: neque enim audita erant apud Judaeos. Sed inierim circa prius instat, & quod maxime ejus mentem concutiebat: unde dicitur: *Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suae iterato introire, & renasci? Bona super Quomodo potest homo nasci?* Sic verba ista sonare videntur, quasi puer queat iterato in ventrem matris introire, & renasci. Sed sciendum, quod ipse senex erat: ideoque de se protulit exemplum; ac si diceret: Ego sum senex, & meam quero salutem: quomodo possum in ventrem matris introire, & re-

nasci?

nasci? *Chrysostromus* (homil. 23.) Rabbi eum vocas, & à Deo venisse dicis, & non suscipis quae dicuntur, sed loqueris ad magistrum dictionem quae multam perturbationem inducit: hoc enim: scilicet quomodo quætere; eorum est qui non valde credunt; & multi sic quærentes, à fide deciderunt: hi quidem dicentes, Quomodo Deus est incarnatus? alii, Quomodo mansit impassibilis? Propterea & hic propter anxietatem modum exquirat. Sed cum aliquis cogitationibus propriis spiritualia (1) evertit, derisibilia loquitur. *Augustinus* (tract. 11.) Spiritus enim loquitur, & ille carnem sapit: non noverat iste nisi unam nativitatem, scilicet ex Adam, & Eva; & ex Deo, & Ecclesia nondum noverat. Sic tamen tu intellige nativitatem spiritus quomodo intellexit Nicodemus nativitatem carnis: quomodo enim uterus non potest repeti, sic nec baptismus. *Chrysostromus* (hom. 24.) Nicodemus autem decidit ad eam quae hic est nativitatem, Christus manifestus revelat spiritualis nativitatis modum: unde sequitur: *Respondit Jesus: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* *Augustinus* (tract. 11.) Ac si dicat; Tu carnalem generationem intelligis, sed ex aqua, & Spiritu oportet quod nascatur homo propter regnum Dei. Si propter hereditatem patris hominis temporalem nascitur aliquis ex visceribus matris carnalis, & propter hereditatem Patris Dei sempiternam nascatur ex visceribus Ecclesiae. Cum autem ex duobus homo consistat, ex corpore videlicet, & anima, duplicem habet & hujusmodi modum generationis: aqua enim, quae visibilis est, ad emundationem corporis intelligitur; Spiritus vero invisibiliter concurrens, ad emundationem invisibilis animae innuitur. *Chrysostromus* (hom. 24.) Si vero quis interrogat, Qualiter ab aqua homo nascitur? interrogo & ego, Qualiter natus est Adam à terra? Sicut enim in principio subiciebatur elementum terra, totum vero opus plasmantis erat; ita & nunc subiegitur elementum aqua, totum vero est spiritus gratiae. Tunc paradysum dedit in conversationem; nunc autem caelum nobis aperuit. Sed quae est necessitas aquae his qui Spiritum Sanctum suscipiunt? Divina enim in ea perficiuntur symbola, sepultura, & mortificatio, resurrectio, & vita. Sicut enim in quodam sepulcro, in aqua nobis sumergentibus capita, vetus homo sepelietur, & submersus deorsum occultatur, deinde novus rursus ascendit. Hoc etiam fit, ut discas quoniam virtus Patris, & Filii, & Spiritus Sancti omnia

S. Som. Op. Tom. IX.

(1) Idem legit permiserit.

complet, & quod Christus tres dies ad resurgendum expectavit. (hom. 25.) Quod igitur est matrix femi, hoc est fideli aqua: in aqua enim plasmatur, & figuratur. Sed quod in matrice plasmatur, tempore indiget; quod vero in aqua non ita, sed in uno momento omnia sunt. Talis enim est natura corporum ut tempore assument perfectionem; in spiritualibus vero non est ita, quoniam perfecta à principio constituuntur quae sunt. Ex quo igitur ascendit à Jordane Dominus, non adhuc reptilia animalium viventium, sed animas spirituales, & rationabiles aqua reddit. *Augustinus* Lib. 1. de Bapt. par. (cap. 30.) Sed quia non ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu*, non habebit salutem, vel vitam aeternam; sed non intravit in regnum Dei: ad hoc, inquit quidam, parvuli baptizandi sunt, ut sint cum Christo in regno Dei, ubi non erunt, si baptizati non fuerint; quamvis & sine baptismo si parvuli moriantur, salutem, vitamque aeternam habituri sint, quoniam nullo peccati vinculo astricti sunt. Sed cur nascatur denuo, nisi renovandus à vetustate? Aut unde imago Dei non intrat in regnum Dei nisi impedimento prohibente peccati? *Haymo* (hom. in octav. Pentecost.) talia autem ac tanta secreta mysteria Nicodemus capere non valenti Dominus ex carnali nativitate similitudinem dedit: dicens: *Quod natum est ex carne, caro est; & quod natum est ex Spiritu, spiritus est:* sicut enim caro carnem procreat, ita quoque spiritus spiritum parit. *Chrysostromus* (hom. 25. in Joan.) Nihil igitur sensibilibus inquiras; neque aestimes quod carnem generet Spiritus: Domini enim caro genita est non quidem à Spiritu solum, sed etiam à carne. Quod autem natum est ex spiritu, spirituale est. Nativitatem enim hic non eam quae secundum substantiam, dicit, sed eam quae secundum honorem, & gratiam. Si igitur & Filius Dei ita natus est, quid plus habebit omnibus qui ita nati sunt? Invenietur autem & Spiritu minor, cum ejus nativitas gratia Spiritus sit. Et quomodo haec à Judaicis distant dogmatibus? Vide autem & Spiritus Sancti dignitatem: Dei enim opus videntur facere. Supra enim cap. 1. dixit, quoniam ex Deo nati sunt; hic autem quoniam spiritus eos generat. Dicens autem Christus; quoniam qui natus est ex spiritu, spiritus est; quia turbatur rursus vidit, ad sensibile exemplum ducit sermonem, dicens: *Non mireris, quia dixit tibi: Oportet vos nasci denuo.* Dicendo enim, *Ne mireris*, ostendit animi ejus turbationem. Ponit autem exemplum, quod neque communionem aliquam ad corpo-

etiam adhuc baptizabat, ne discipulos suos in ampliorem zelum immitteret. *Æstimo autem & propter hoc permittam esse mortem Joannis, & eo sublato de medio, Jesum maxime prædicare cœpisse, ut omnia multitudinis affectio ad Christum transiret, & non ultra his quæ de utroque erant sententiis scinderetur. Zelotype enim se habentes discipuli Joannis ad Christi discipulos, & ad ipsum Christum, quia viderunt discipulos Christi baptizantes, (1) cœperunt dicere ad eos qui baptizabantur, quasi aliquid majus haberet baptismum Joannis baptismum discipulorum Christi: unde subditur: *Facta est ergo questio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Quoniam enim ipsi questionem moverunt, sed non Judæi, Evangelista occulte monstrat, non dicens quod Judæus quæsit, sed quod questio facta est ex discipulis Joannis. Augustinus (tract. 13.)* Intelligas ergo dixisse Judæos majorem esse Christum, & ad ejus baptismum debere concurrere illi autem nondum intelligentes defendebant baptismum Joannis. Ventum est ergo ad ipsum Joannem; ut solveret questionem: unde sequitur: *Et venerunt ad Joannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem. . . ecce baptizat. Chryso- stomus (hom. eadem.)* Hoc est, Quem tu baptizasti. Non autem dixerunt, Quem tu baptizasti: quia coacti essent & vocis ejus meminisse quæ super eum est delata: sed dicunt, *Qui erat tecum*; quasi, qui discipuli ordinem habebat, nihil plus habens nobis, nunc se à te separans baptizat. Addunt autem, *Cui etiam testimonium perhibuisti*; quasi dicant: Quem tu clarum ostendisti, & circumspæctum fecisti; eadem tibi laudet; & hoc est quod dicunt: *Eccæ hic baptizat. Non autem in hoc solum æstimabant se excitare eum, sed & in eo quod de reliquo ea quæ ipsorum erant, (2) reprobabantur: unde subdunt: Et omnes veniunt ad eum. Alcuinus. Quasi dicant: Te dimisso omnes currunt ad baptismum illius quem tu baptizasti.**

(1) *Chryso- stomus (hom. eadem.)* Interrogatus Joannes, non vehementer discipulos increpat, timens ne ab eo separati, aliquid aliud operentur; sed remisit quodammodo eis loquitur: unde dicitur: *Respondit Joannes, & dixit eis: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de celo*; quasi dicat: Et si præclara sunt quæ Christi sunt, & si omnes ad eum currunt, mirari non oportet: Deus enim est qui hoc facit. Humana enim facile deprehensibilia sunt, & imbecillia, & velociter desuunt; hæc autem non talia sunt: non ergo sunt humanitas

(1) *Plenus habet Nicolai*: cœperunt disceptare adversus eos qui baptizabantur, quasi aliquid majus &c. (2) *Al. reprobabant. (3) Al. contingens.*

adinventa, sed divinitus ordinata. Si autem humiliter loquitur de Christo, non miretur: non enim erat (3) conveniens quod præsumptos à tali passione, scilicet invidia, ab initio doceret omnia; sed interim vult eos tertere, ostendens quod ad impossibilia conantur, & quod Deo rebelles inveniuntur. *Augustinus (tract. 13.)* Vel aliter. Hoc Joannes de seipso dicit: Quasi homo de celo accepti: ergo quia accepti ut aliquid essem, inanem me vultis esse, ut loquar contra veritatem? *Chryso- stomus (hom. eadem.)* Et vide quia hoc quod æstimabant proponi in Christi subversionem, quando dixerunt, *Cui testimonium perhibuisti*, hoc in eos convertit, dicens: *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus*; quasi dicat: Si verum meum testimonium æstimatis, dicite quoniam illum mihi præhonore oportet: unde subdit: *Sed quoniam missus sum ante illum*; quasi dicat: Minister sum, & ea quæ sunt ejus qui me misit dico, non humana gratia blandiens ei, sed Patri ejus, qui me misit, ministrans. *Alcuinus.* Sed si aliquis dicat: Quandoquidem tu non es Christus, quis ergo es tu; vel quis est ille cui perhibes testimonium? Ad hoc respondet: Ille est sponsus; ego sum amicus sponsi, missus ut per me sponsa præparetur suo sponso: unde subditur: *Qui habet sponsam, sponsus est. Sponsam dicit Ecclesiam ex omnibus Gentibus congregatam; quæ virgo est: integritate mentis, perfectione caritatis, unitate catholicæ fidei, concordia pacis, integritate animæ & corporis; quæ habet sponsum, de quo quotidie generat. Beda. Ceterum frustra est virgo corpore quæ virgo non manet in mente. Hanc autem sponsam Christus in thalamo uteri virginis sibi sociavit, & eandem pretio sui sanguinis redemit. Theophylactus. Omnis etiam anima sponsus Christus est; sponsalium vero locus, ubi conjunctio efficitur, locus est baptismatis, sive Ecclesia. Dat vero artham sponsæ, peccatorum remissionem, Spiritu Sancti communionem; perfectiora vero in futuro sæculo retribuet dignis. Nullus autem alius est sponsus nisi solus Christus: omnes namque doctores paranymphii existunt, sicut & præcursor. Nullus enim bonorum largitor est nisi Dominus: omnes alii ministri sunt bonorum, quæ dantur à Domino. Beda. Sponsam igitur suam Dominus amico suo, id est ordini prædicatorum, commendavit; qui eam non sibi, sed Christo zelare debet, unde subditur: *Amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Augustinus (tract. 13.)* Quasi dicat: Non est mea sponsa.*

Sed

Sed numquid non gaudes in nuptiis? Immo gaudeo, ait, quia sum amicus sponsi. *Chryso- stomus (homil. 28.)* Sed qualiter qui dixit supra: *Non sum dignus solvere corrigiam calcamenti, amicum nunc seipsum dicit? Non quidem propter honorem æqualitatem, sed multitudinem gaudii representantem volens. Non enim in talibus ita ministri sponsi lætantur, sicut amici. Simul autem & condescendens eorum imbecillitati, amicum se dicit: quia enim æstimabant eum morderi ab his quæ fiebant, ostendit quod non solum non morderetur, sed & valde gaudet, si sponsum sponsa cognoscit. Augustinus (tract. 13. sparsum.)* Sed quare stat? Quia non cadit, quia humilis est. Vide stantem in solido. *Non sum dignus corrigiam calcamenti ei solvere.* Stat autem, & audit eum. Si ergo cadit, non audit eum: ergo stare debet amicus sponsi, & audire, id est permanere in gratia quam accepit, & audire vocem ad quam gaudeat. Non, inquit, gaudeo propter vocem meam, sed propter vocem sponsi gaudeo: ego in audiendo, ille in dicendo; ego auris, ille Verbum. Qui enim custodit sponsam, vel uxorem amici sui, dat quidem operam ut nullus alius ametur; sed si amari se pro amico voluerit, & uti voluerit commendata sibi, quam deestardus univerto generi humano apparet? Multos autem aduheros video, qui sponsam tanto pretio emptam possidere volunt, & id agunt verbis suis ut pro sponso amentur. *Chryso- stomus (hom. ead.)* Vel aliter. Quod dicit, *Qui stat*, non sine causa posuit, sed indicans quod quæ sua sunt, jam cessaverunt, & quoniam eum de reliquo stare oportet, & audire: quod quidem dicit, à parabola sermonem transferens ad propositum: quia enim sponsi, & sponsæ mentionem fecerat, ostendit qualiter hæc sponsalia fiant, quia per vocem, & doctrinam. Fides enim est ex auditu; auditus autem, tem per verbum Dei: Rom. 10. Et quoniam ea quæ speraverat evenerunt, idcirco subdit: *In hoc autem gaudium meum impletum est; id est, perfectum est à me opus quod fieri oportebat, & plus nihil operari possum de reliquo. Theophylactus. Unde nunc gaudeo, quod scilicet omnes illum attendunt. Si enim non accessisset ad sponsum sponsa, id est populus, tunc dolerem ego paranymphus. Augustinus (tract. 14.)* Vel aliter. *In hoc gaudium meum impletum est, ut scilicet gaudeam ad vocem sponsi. Habeo gratiam meam, plus non mihi assumo, ne quod accepti amittam. Qui enim vult gaudere de se, tristis est; qui autem vult de Deo gaudere, semper gaudebit, quia Deus sempiternus est. Beda. Gaudio autem gaudet homo propter vocem sponsi, cum intelligit non se debere gaudere de sapientia sua, sed de sapientia quam*

accepit à Domino. Quisquis enim in beneficiis non gloriam suam, vel laudem requirit, neque terrena lucra, sed cælestia cupit, hic amicus est sponsi. *Chryso- stomus (hom. ead.)* Deinde non solum circa præsentia, sed etiam circa futura passionem invidiæ à se removit, dicens: *Illum oportet crescere, me autem minui*; quasi dicat: Quæ nostra sunt, steterunt, & cessaverunt de reliquo, crescunt autem quæ sunt illius. *Augustinus (ubi supra.)* Sed quid est hoc, *Illum oportet crescere? Deus nec crescit, nec minuitur. Sed Joannes, & Jesus, quod ad carnem attinet, cœvi erant: sex menses, qui intererant, nullam distinguunt ætatem. Magnum est hoc sacramentum. Antequam veniret Dominus, homines gloriabantur de se: venit ille homo, ut minueretur hominis gloria, & augetur gloria Dei. Sic enim venit ille, ut dimitteret peccata, & homo confiteretur: etenim confessio, hominis, humilitas hominis, miseratio Dei, altitudo Dei. Hanc autem veritatem etiam passionibus significaverunt Christus, & Joannes: nam Joannes capite minutus est, Christus autem in cruce exaltatus. Deinde natus est Christus, cum jam inciperent crescere dies; natus est Joannes quando cœperant minui dies. Crescit ergo in nobis gloria Dei, & minuatur gloria nostra, ut in Deo crescat & nostra. Quanto autem magis intelligis Deum, videtur in te crescere Deus; non autem in te crescit, sed semper perfectus est: sicut si curarentur alicujus oculi, ex pristina cæcitate, & inciperet videre paululum lucis, & alia die plus videretur ei lux crescere; lux tamen perfecta est, sive ipse videat, sive non: sic enim & interior homo proficit quidem in Deo, & Deus in illo videtur crescere; ipse autem minuitur, ut à gloria sua decidat, & in gloria Dei surgat. *Theophylactus. Vel aliter. Sicut aliorum luminarium, adveniente sole, lumen extingui videtur, licet non sit secundum veritatem extinctum, sed à majori occultatum; sic & præcursor tamquam stella à sole celatus, minui dicitur. Crescit autem Christus prout paulatim manifestat se per miracula: non quod in virtutibus cresceret, sed proficeret (hæc nempe Nestorii est opinio) aut secundum ostensionem divinitatis ejus.**

(k) *Chryso- stomus (homil. 26.)* Sicut vermis ligna corrodit, & ærugo ferrum, ita vana gloria nutriente se perdit animam; ideo multo studio opus est ut hanc destruas passionem, unde Joannes multis rationibus discipulos suos habentes passionem hanc, vix mitigat: post illa enim quæ antea dixerat, rursus eos aliis disponit sermonibus, dicens: *Qui desipsum venit, super omnes est*; quasi dicat: Quia vos meum extollitis testimonium, & ex hoc dicitis me esse dig-

norem fide, eo scilicet cui testimonium perhibui; hoc necesse est vos scire, quod non est eum qui de caelis venit, fieri fide dignum ab eo qui terram habitat; & hoc est quod dicit, *Super omnes est*, quia ipse sibi sufficiens, & quod omnibus incomparabiliter major est. *Theophylactus*. Ipse enim Christus desursum venit à Patre descendens, & super omnes est, distinctus ab omnibus. *Alcuinus*. Vel *desursum venit*, idest de altitudine humanæ naturæ, quam habuit ante peccatum primi hominis: de illa enim altitudine assumpsit Verbum Dei humanam naturam: non assumpsit culpam cuius assumpsit poenam.

Sequitur: *Qui est de terra, de terra est*, idest terrenus est: & *de terra loquitur*, idest terrena loquitur. *Chrysoström* (hom. 29. in Joannem.) Et nimirum non ex terra erant ei omnia: etenim animam habebat, & spiritum participabat non ex terra. Qualiter igitur ipse de terra se esse dicit? Nihil aliud per hoc ostendit occulte quam quod parvus est, (1) utpote humi reptans, & in terra natus, & nulla comparatione dignus ad Christum, qui nobis desuper venit. Non autem dicit, *De terra loquitur*, quoniam ex propria mente loquebatur; sed de terra se loqui dicit in comparatione ad Christi doctrinam; quasi dicat: Parva & humilia sunt quæ mea sunt, comparata his quæ Christi sunt, qualia decens est suscipere terrestrem naturam in comparatione ad illum, in quod sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei absconditi: "Coloss. 2. *Augustinus* (tract. 14.) Vel quod dicit, *De terra loquitur*, de homine dicebat, quantum ad ipsum hominem pertinet. Si enim aliqua loquitur divina, illuminatus est à Deo; sicut Apostolus dicit 1. Corinth. 15. Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Ergo Joannes, & quod ad Joannem pertinet: *de terra est, & de terra loquitur*; si quid divinum audivit à Joanne illuminantis est, non recipientis. *Chrysoström* (hom. eadem.) Extincta igitur discipulorum passione, de reliquo cum ampliori propalatione loquitur de Christo: nam ante hoc superfluum erat ista præmittere, in mente audientium locum habere nondum valentia; unde sequitur *Qui de caelo venit*: (a) *Augustinus*; idest, de Patre venit, duobus modis super omnes est: primo super om-

(1) Quatuor sæpe citata editiones legunt: velut terrene (item de terra) veniens, in terra natus &c.

(2) Legit Nicolai: Postquam autem magnum quid & excelsum dixit de Christo, rursus ad humilia quoddam ducit sermonem &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Glossa. Velut ex Alcuino refert, sed apud illum non occurrit; nec melius ex Augustino præcedentes editiones annotabant, cum nec in illo tale quiddam occurat. Pro Alcuino Augustinum, typographorum tantum ascitantia irrepsisse tum, ex eo patet quod nullo loci indice notatus, ut in Augustino fieri solet, tum ex eo quod in Veneta Nicolini editione hac margini apponitur nota, Id habet Glossa ordinaria: quam & in superiori indice Alcuini videre est.

cum diabolo. Horum nemo accipit testimonium Christi. Attendit ergo in spiritu divisionem, in genere autem humano commixtionem; & quod nondum locis separatum est, separavit cordis aspectu; & vidit duos populos, infidelium, & fidelium. Attendit infideles, & ait: *Et testimonium ejus nemo accipit*: deinde tulit se à sinistra, & aspexit ad dexteram, & secutus ait: *Qui autem accepit ejus testimonium, signavit*. *Chrysoström* (hom. eadem.) Idest, monstravit; & adhuc augens timorem addit, *Quoniam Deus verax est*, ostendens quoniam non alter quis discredet huic, nisi falsi arguerit Deum, qui misit illum: quia nihil extra ea quæ sunt Patris loquitur: & hoc est quod subdit: *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur*. *Alcuinus*. Vel aliter. *Signavit*, idest signum posuit in corde suo, quasi singulari, & speciale aliquid, hunc esse verum Deum, qui passus est ad salutem humani generis. *Augustinus* (tract. eodem.) Quid est, *quia Deus verax est*, nisi quia homo mendax est, & Deus verax est? Quia nemo hominum potest dicere quid veritas est, nisi (1) illuminetur ab eo qui mentiri non potest. Deus ergo verax; Christus autem Deus. Vis probare? Accipite testimonium ejus, & invenietis. Sed si nondum intelligis Deum, nondum accepisti testimonium ejus. Ipse ergo Christus est Deus verax, & misit illum Deus, Deus misit Deum. Junge ambos, unus Deus: hoc enim, *quem misit Deus*, de Christo dicebat, ut se ab ipso distingueret. Quid autem? Ipsum Joannem nonne Deus misit? Sed vide quid adjungat: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum*. Hominibus ad mensuram dat, unico Filio non dat ad mensuram. Alii dixerat datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ; aliud habet ille, & aliud iste habet. Mensura divisio quædam donorum est; sed Christus quæ dat, non ad mensuram accepit. *Chrysoström* (hom. eadem.) Spiritum autem hic actionem Spiritus Sancti dicit: vult enim ostendere quoniam omnes quidem nos in mensura Spiritus actiones suscipimus; Christus autem omnem Spiritum suscipit actionem. Qualiter igitur erit dignus suspectus haberi? Nihil enim dicit quod non Dei est, neque quod non Spiritus est; & interm (2) de Deo Verbo nihil loquitur, sed à Patre, & Spiritu dignam fide facit doctrinam. Nam quoniam Deus est, sciverant; & quoniam Spiritus est, noverant, etsi non decentem de eo opinionem habebant; quoniam autem Filius est nesciverant. *Augustinus* (tract. eodem.)

Quia ergo de Filio dixerat: *Non ad mensuram dat Deus Spiritum*, subiungit. *Pater diligit Filium*: & adjecit, *Et omnia dedit in manu ejus*: ut nosse & hic distincte, quoniam dictum est, *Pater diligit Filium*. Pater enim diligit Joannem, aut Paulum, & tamen non omnia dedit in manu eorum. *Pater diligit Filium*; sed quomodo Filium, non quomodo dominum servum; quomodo unicum, non quomodo adoptatum. Itaque omnia dedit in manu ejus, ut tantus sit Filius quantus est Pater. Ergo cum ad nos dignatus est mittere Filium, non potest nobis aliquid minus missum quam est Pater. *Theophylactus*. Sic ergo secundum divinitatem omnia dedit Pater Filio natura, non gratia. Vel *dedit omnia in manu ejus*, secundum humanitatem: dominatur enim omnium eorum & quæ in caelo, & quæ in terra sunt. *Alcuinus*. Et quia omnia sunt in manu ejus, ergo & vita æterna: unde subdit: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam*. *Beda*. Non debet hic intelligi fides quæ verbo tenus tenetur, sed quæ operibus adimpletur. *Chrysoström* (hom. 30.) Non enim hic dicit, quod credere in Filium sufficiat ad vitam habendam perpetuam, cum ipse alibi dicat Matth. 7. Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum. Sed & quæ in Spiritum est blasphemia, sufficit sola mittere in gehennam. Sed etsi in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum quis recte crediderit, ne æstimemus sufficere ad salutem; opus est enim nobis vita, & conversatione recta. Deinde sciens non ita promissione bonorum multos adduci, ut terribilium minis, in hoc sermone concludit, dicens: *Qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*. Vide qualiter hic ad Patrem reducit eum qui est supplicii sermonem: non enim dixit, *Ira Filii*, quamvis ipse sit iudex; sed Patrem iudicem instituit, magis terrere volens. Et non dicit, *Manebit in eo, sed super eum*, ostendens quoniam nunquam ab eo desistet: ut enim non æstimet quis mortem esse temporaneam, dixit, *Non videbit vitam*. *Augustinus* (ubi supra.) Et non dixit, *Ira Dei venit ad eum, sed manet super eum*: quia omnes qui nascuntur mortales, habent se cum iram Dei, quam accepit primus Adam. Venit Filius Dei, non habens peccatum, & indutus est mortalitate; mortuus est, ut vivas. Qui ergo non vult credere in Filium, *ira Dei manet super eum*, de qua dicit Apostolus Ephes. 2. Eramus natura filii iræ.

(1) Al. illuminatur. (2) Al. de Deo vero.